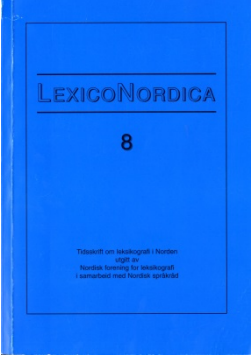

LexicoNordica

Forfatter:	Riitta Eronen [Omfattande ordbok över finsk slang]	
Anmeldt værk:	Heikki Paunonen. <i>Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii, Stadin slangin suursanakirja</i> . ('Känner du Stan, förstår du slang? Storordbok över Stans slang'). Helsingfors: WSOY 2000.	
Kilde:	LexicoNordica 8, 2001, s. 189-195	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Riitta Eronen

Omfattande ordbok över finsk slang

Heikki Paunonen, *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii, Stadin slangin suursanakirja*. ('Känner du Stan, förstår du slang? Storordbok över Stans slang'). Helsingfors: WSOY 2000.

I Finland utkom i slutet av år 2000 Heikki och Marjatta Paunonens ordbok *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii, Stadin slangin suursanakirja* ('Känner du Stan, förstår du slang? Storordbok över Stans [= Helsingfors'] slang') (i fortsättningen SISK) som varit under arbete i över tjugo år. Det har visserligen publicerats slangordböcker tidigare i Finland, men de är alla betydligt mindre omfattande och antingen beskriver de mestadels slang från något visst specialområde (t.ex. militär- eller förbrytarslang) eller också handlar det om smärre ordlistor över äldre Helsingforsslang (ofta gjorda av amatörer). Av de tidigare slangordböckerna är Kaarina Karttunens *Nykyslangin sanakirja* ('Ordbok över modern slang') från 1979 den mest omfattande och också den språkvetenskapligt mest gedigna. Den innehåller dock endast sådana slangord som var i bruk under 60- och 70-talen, medan SISK också tar upp en hel del ordmaterial som är äldre och inte längre förekommer. SISK är betydligt mer omfattande än sina föregångare och innehåller sammanlagt 33.000 uppslagsord.

Den nya ordboken har utkommit i en tid när både dialekter och slang är i ropet i Finland. Under de senaste åren har det publicerats mycket både på lokala dialekter och på Helsingforsslang, såväl originaltexter som översättningar från finskt allmänspråk. Exempel på detta är allt från serier – från Asterix till Kalle Anka – till texter ur Bibeln och katekesen. Dialekterna och slangen har alltså blivit salongsfärdiga och slangordboken låg därmed när den kom ut rätt i tiden både språkvetenskapligt och samhälleligt.

En ordbok över slang – men också och över talspråk

SISK innehåller en utmärkt och omfattande förtext där bl.a. begreppet slang, de olika skikten av Helsingforsslang och den finska slangforskningen granskas.

Den äldre Helsingforsslangen är en mycket speciell språkform. Den uppkom i stadens ytterområden i slutet av 1800 talet i en miljö som då var mycket mångkulturell. Både vid ämbetsverk och på gatorna talades det allmänt svenska, medan Finland fortfarande var en del av Ryssland. Helsingforsslangen lånade in ord både från svenskan och ryskan och därtill från olika yrkesjargonger, bl.a. hamnarbetarnas och byggarbetarnas språk har präglat den. Böjningssystemet och övrig grammatik avvek avsevärt från standardfinskans, så som fallet alltid är med talspråk. Detta äldsta slangskikt betraktar Heikki Paunonen rentav som ett eget språk, ett språk som var gemensamt för bakgatornas olika pojkgång vid förra sekelskiftet. Det slangskikt som kom till på 40-talet är mycket entydigare en variant av finska. Många talare av den varianten lever fortfarande i Helsingfors, och intressant är att de noga värnar om sitt språkarv och betraktar den moderna slangen som inkorrekt. Denna präglas av engelska lånord och är i mycket högre grad än äldre slang gemensam för ungdomar från olika delar av landet och för folk som sysslar med olika saker. SISK gör inga försök att normera och ange vad som är "riktig slang" utan de olika skikten behandlas som jämbördiga i artiklarna.

Ordboken täcker alltså alla tre slangformerna och mer därtill, t.o.m. i så pass stor utsträckning att undertiteln *storordbok över Stans slang* inte är riktigt adekvat. Slangord från förra sekelskiftet till detta sekelskifte ingår, men utöver det som traditionellt brukar betraktas som slang – det språk som talades på gatorna av pojkar och män och rentav i den undre världen – har Paunonen också beaktat det vardagsspråk som talades av kvinnor och barn, studenter och skolelever och även av folk ur olika yrkesgrupper och med olika fritidsintressen. Undertiteln kunde lika gärna ha varit *Ordbok över slang och talspråk i Helsingfors*.

Ordbok eller encyklopedi?

Den nya slangordboken belönades strax efter att den hade kommit ut med Fakta-Finlandia-priset, som är det största facklitterära priset som delas ut i Finland. Juryn framhöll i sin motivering att det inte endast är fråga om en ordbok utan om en historiskt, sociologiskt och etnologiskt värdefull beskrivning av stadslivet i Helsingfors. Författarna säger själva att de med avsikt har lösgjort sig från den traditionella ordboksformen och att en del artiklar därmed kunnat växa ut till miniatyrbeskrivningar av en svunnen tid. På så vis blir ordboken en läsebok, där man inte bara får den kortfattade uppgiften *kahvibutku* 'kaffeservering' utan där man också får veta hur dessa "butkur" såg ut och vem som

skötte dem. Läsaren kan inhämta kunskaper om en gången värld och dess yrkeskårer, exempelvis om skoputsarpojkarnas (*blankkari ~ plankkari ~ plotskarin ~ putsari*) skarpt avgränsade subkultur.

En variant som är väl representerad är den s.k. "köksfinskan". Den har starka inslag av svenska och talades av kvinnor i det tvåspråkiga Helsingfors. Många av de "köksfinska" orden (t.ex. *kahveli* pro *haarukka* 'gaffel') lever kvar i talspråket olika delar av Finland.

Också skolslangen från olika decennier beskrivs och likaså olika lekar och ramsor. Det ges t.ex. en ingående beskrivning av en hopp- repslek som flickorna lekte på 60-talet och som kallades *kekkonen* efter den dåtida presidenten.

För läsaren är det visserligen trevligt med bakgrundsfakta, men lösningen är ändå något tvivelaktig ur lexikografisk synvinkel. Det kunskapsstoff som ingår i artiklarna är brokigt och av varierande kvalitet. De lexikografiska definitionerna är ofta inexakta och slump- artade då de i huvudsak bygger på minnesmaterial.

Heterogent källmaterial

Karakteristiskt för slangen är att den är en talad språkform. Det enorma källmaterialet till ordboken (källförteckningen omfattar över 40 sidor) har endast delvis kommit till genom intervjuer med slangtalande. Det har också ordnats ordtävlingar (bl.a. för skolelever) och därtill har ett omfattande skriftligt material excerperats. Materialet är alltså synnerligen heterogent och brokigt.

Även om slangen ännu på 60-talet kunde kallas "vulgärspråk" har språkforskare samlat in slang under hela 1900-talet och slanguttryck har också förekommit i litteraturen. Det var dock egentligen först i och med Pentti Saarikoskis finska översättning av J.D. Salingers roman *The Catcher in the Rye* (sv. *Räddaren i nöden*) som slangen kom in i skönlitteraturen på allvar. Bland de mest kända skribenterna som använder detta stilmedel kan nämnas Arvo Turtiainen, känd för sina Helsingforsdikter, och prosaisten Alpo Ruuth, vilkas texter (med all rätt) finns med i källmaterialet till slangordboken. Man kan m.a.o. säga att en del av källmaterialet utgörs av högklassig litteratur. Men i och med det har talspråket naturligtvis gått igenom ett stilfilter och kan inte sägas vara "äkta" på samma vis som intervjumaterialet.

Etymologiska uppgifter saknas

De som intresserar sig för slang vill i allmänhet veta både vad orden betyder och vilken etymologin är. Särskilt intressant i finsk slang är det ryska inslaget. Men numera, när nya slangord lånas in nästan uteslutande från engelska, är det också av intresse att få veta vilka ord som är av svenskt ursprung. De flesta lånen är dessutom inte genomskinliga (t.ex. översättningslån, som ofta inte ser ut som lånnord), så strängt taget borde etymologiska uppgifter ges för alla uppslagsord. I SISK har långivande språk dock inte angetts i artiklarna, trots att andra slags uppgifter om härkomst finns med, t.ex. att ordet *huuperi*, som betyder 'vatten', kommer från namnet på en vattenledningsfirma, Oy Huber Ab. Här och där finns det också uppgifter om att ett ord har dialektal bakgrund eller att det har sitt ursprung i barnspråk. Men i övrigt måste användaren alltså nöja sig med den allmänna presentation av slangordens härkomst som finns i förtexten. Där sägs det bl.a. att den flerspråkiga vokabulären är något som skiljer Helsingforsslangen från slangen i de flesta andra storstäder, och att t.ex. Stockholmsslangen till största delen bygger på svenska, även om lån från andra språk naturligtvis förekommer.

Ordboken och grammatiken

I förtexten till SISK finns en bra beskrivning av slangens grammatik och även av talspråksgrammatik mer allmänt. I själva ordartiklarna åskådliggörs grammatiken (språkbruket) ytterligare. Både formen på uppslagsorden och i synnerhet de satsstrukturer som visas i exemplen avviker märkbart från finskt allmänspråk. Mest iögonfallande är valet av uppslagsform för vissa typer av verb; i stället för första infinitiven (som brukar vara uppslagsformen i finska ordböcker) används första person singularis presens i enlighet med äldre slang, där verb av de ifrågakommande typerna inte förekommer i infinitiv I. Uppslagsformer är *dokaa*, *duunaa*, *flaidaa* i stället för *dokata*, *duunata*, *flaidata* ('supa', 'arbeta', 'slåss'). För verb som tillhör de yngre slangskikten verkar uppslagsformerna i presens dock onaturliga, eftersom infinitivformer är i allmänt bruk (användarna letar förmodligen t.ex. snarare efter *irkata* 'chatta' än efter *irkkaa*).

I det grammatiska avsnittet i förtexten redogörs det också bl.a. för ljudstrukturen hos slangorden. I finskan har exempelvis konsonanterna *b*, *f* och *g* ursprungligen inte förekommit. I slang är de vanliga i likhet med flera konsonantkombinationer som är främmande för finskan. Ibland används sådana språkljud rentav i ord där de inte finns i långivarspråket. Slangen briljerar alltså på sätt och vis och leker med

främmande element. Ett exempel är ordet *biisi* 'musikstycke' där de initiala konsonanten i engelskan är *p* (*piece*).

Mångskiftande och flertydiga ord

Slangord är ytterst varierande både till form och betydelse. Ett begrepp kan motsvaras av otaliga varianter av ett ord. I SISK ordnas varianterna inte efter hur allmänna eller "riktiga" de är utan varje form tas som självständigt uppslagsord. Klart sällsyntare uttals- och skrivformer i en ordgrupp kan ges i hänvisningsartiklar medan förklaringen finns under den vanligaste formen (t.ex. **piisi** → **biisi** – **biisi** musiikkikappale ['musikstycke, låt']). Däremot förekommer det inte systematiska hänvisningar mellan likabetydande uppslagsord bildade med hjälp av olika avledningsändelser. Synonymerna *fiilari*, *fiilinki* och *fiilis* ('känsla') tas exempelvis upp som tre separata artiklar utan inbördes hänvisningar. I artikeln *fiilinki* konstateras det att ordet också kan stavas *feelinki*.

Traditionellt har slangord räknats som fula ord eftersom många av dem är förknippade med sex, drickande, svordomar o.d. De som tas med som uppslagsord i allmänspråkliga ordböcker får ofta etiketten "vulgärt" eller "föraktfullt" eller liknande. Många slangord är också öppet inkorrekta i fråga om t.ex. människors ursprung, livsstil, utseende eller intelligens. I en slangordbok behöver orden naturligtvis inte vara politiskt korrekta. När man bläddrar i ordboken får man en färgstark bild av språkburkarnas humor. När det gäller bildspråket är slangen ofta både vitsig och rolig. Den gravida har "*nielassu futarin*" dvs. "svält en fotboll" och polisbilen är en "*sininen huvimaja*", dvs. ett "blått lusthus".

Onödigt många namn som lemman

Vid lemmaselektionen hade en strängare gallring varit på sin plats. Nu finns det med för många tillfälligheter. I all synnerhet alla namn och namnvarianter får lemmalistan att svälla ut. Förutom ort- och personnamn finns det med produktnamn (t.ex. bilmärken och alkoholsorter). Namnen är ju en viktig del av vokabulären i ett språk, så såtillvida är det befogat att lemmatisera namn. De ger också en bra ords- och tidsbild. Men förfarandet i SISK är osystematiskt. Kaféer och krogar, lärare och utslagna avfärdas ibland mycket kortfattat, t.ex. *Dynamiitti-Laine* 'person känd av polisen', medan artiklarna ibland innehåller ingående beskrivningar. Ett otal namn på gator, parker och klippor, från

Sörkan bärtsit (om klippor i stadsdelen Sörnäs, till sv. *berg*) till *Mogadishu Avenuet* ("Mogadishuavenyerna", om ett invandrartätt område) har också noterats och dessutom till en del markerats på kartor i förtexten.

Men man frågar sig om en ordbok är rätta stället för diverse namn som verkar mer eller mindre marginella. Visserligen är de intressanta för språkforskare genom att de visar på de mångformiga namnbildningsmönstren men alla de lemmatiserade namnen gör det svårt att bedöma det faktiska antalet uppslagsord.

Bra och dåligt

Som användare saknar man systematiska uppgifter om uppslagsordens etymologi i artiklarna. En ännu större brist är att boken saknar register. En förteckning med åtminstone de vanligaste slangsynonymerna borde ha funnits. Nu är den enda åtkomststrukturen den alfabetiska ordningen, vilket känns bristfälligt för den som är van med elektroniska källors alla sökmöjligheter.

Kritiska användare tycker knappast om att så mycket som verkar vara tillfällighetsbildningar har lemmatiserats. Å andra sidan är det säkert många som gläder sig åt den stora mängden uppslagsord, oavsett att en del av dem av strikt lexikografiska skäl borde ha mönstrats ut. Men det finns faktiskt en poäng med dagsländorna också; den som översätter från finska till något annat språk har äntligen en källa där de kan kontrollera betydelsen hos alla de vardagliga ord (t.ex. benämningen på tiotals olika skotyper) som tidigare har föranlett ett ändlöst detektivarbete.

I fråga om betydelsebeskrivningen är det å andra sidan dock skäl att vara litet kritisk. Författarna nämner i förordet att betydelseförklaringarna är hämtade ur källorna, vilket innebär att de är av varierande kvalitet och ibland rätt så approximativa. Förklaringarna är inte alltid allmänt tillämpliga. Betydelsen hos slangord varierar ju också och den ändras snabbt. Ingen ordbok och allra minst en slangordbok kan vara fullständigt komplett och aktuell.

Andra finska slangordböcker

Hämäläinen, Simo 1963: *Suomalainen sotilasslangi* ('Finsk militärslang'). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Turku.

Karttunen, Kaarina 1979: *Nykyslangin sanakirja* ('Ordbok över modern slang'). WSOY: Porvoo.

- Lipsonen, Leo 1990: *Vankilasslangin sanakirja* ('Ordbok över förbrytarslang'). Valtion painatuskeskus: Helsinki.
- Mäkelä, Juhani 1997: *Stadin snadi slangisanakirja* ('Liten ordbok över Stans slang'). WSOY: Juva.
- Penttinen, Antti 1984. *Sotilasslangin sanakirja* ('Ordbok över militärslang'). WSOY: Juva.

(Översättning från finska: Nina Martola)